

Grietje Wenker ∞ en de ∞ Acht Zaligheden

In het jaarboek 2001 beschrijft Gré Schilder-Haring het huisje van haar grootmoeder in de Acht Zaligheden aan de Hoornseweg. In een nawoord worden de inwoners van de andere huisjes kort genoemd. 'In het eerste kleine huisje woonde Grietje Wenker, een oud vrouwtje van tachtig jaar. Een keurig onderhouden huisje met paars beschilderde schotten.' Grietje Wenker is de grootmoeder van Annie Wester-de Vries (1923), de schrijfster van dit artikel. Zij is de dochter van Piet de Vries (1885-1986) en Pietertje de Vries-Hoek (1884-1968), die tientallen jaren aan de Kromme Elleboog woonden.

Grietje Wenker

Klaas en Maartje Wenker kregen in de periode 1848-1863 tien kinderen, waarvan er vijf op jonge leeftijd zijn overleden.

Over de achternaam van vader Klaas bestaat verwarring: Wenker, Wijnker of Wi(e)nke(r). Grietjes overgrootvader, Frederik Wienker, was een Duitse arbeider, die zich ca. 1780 permanent in West-Friesland vestigde. Zijn nakomelingen in de volgende twee generaties droegen de genoemde achternamen. Grietje Wenker hing aan haar achternaam en wilde geen Wijnker worden genoemd.

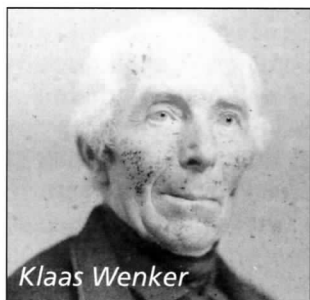
Het gezin Wenker stond bekend als zeer vroom. Het ging zeer regelmatig met paard en wagen ter kerke in Wognum.

Dorpelingen die hen voorbij zagen gaan zeiden dan tegen elkaar, "Kijk, daar gaat de heilige wagen". De oudste zoon, Cor, werd later priester. Jarenlang was hij rector bij de zusters van de Voorzienigheid (de Congregatie 'Arme Zusters van het Goddelijk Kind') in Amsterdam. Later trad ook zijn op een na jongste zus Neeltje bij deze kloosterorde in.

Grietje ging al vroeg uit dienen. Zij heeft jaren bij de familie Ursem, de fistelpothouder, gewerkt. In 1875 trouwde zij met Hendrik Hoek, 25 jaar, zoon van Cornelis Hoek (1820-1909) en Martha Hoek-Groot (1830 -1909) uit Oosterblokker. De eerste jaren woonden zij aan de Wijzend onder het huisnummer 52. Volgens de overlevering konden zij het door de

Grietje en de familie Wenker

Grietje Wenker werd geboren op 1 september 1849 aan de Wijzend in Wognum als dochter van Klaas Wenker (1816-1899) en Maartje Buiten (1821-1891).

Klaas Wenker

Maartje Buiten

langdurige agrarische crisis op hun kleine bedrijfje niet bolwerken. In 1880 werd Hendrik landarbeider bij een boer op Wester-Zwaagdijk.

Naar de Acht Zaligheden

Hendrik en Grietje Hoek betrokken het eerste huisje in de Acht Zaligheden aan de Hoornseweg (gezien vanaf Zwaagdijk-West). Tijdgenoten noemden dit deel van de Hoornseweg ook wel de Krim, naar de Krimoorlog in Rusland (1853-1856), een in Nederland populaire naam voor straten of wijken met meestal een laag aanzien.

De acht huisjes aan de Acht Zaligheden zijn waarschijnlijk tussen ca. 1845 en ca. 1875 gebouwd. Op de kadasterkaart van 1850 staan al enkele huisjes. Het huisje van Hendrik en Grietje is het laatst gebouwd. De huisjes stonden op erfpacht, in beheer van de gemeente Wognum. Hendrik en Grietje moesten tientallen jaren (waarschijnlijk 35 jaar) twee kwartjes (f 0,50) per week betalen, daarna zou het huisje (zonder de ondergrond) hun eigendom worden.

In dat huisje werd op 2 mei 1884 mijn moeder Pieter-tje Hoek geboren. Pietertje was het vijfde kind in het gelukkige huwelijk van haar ouders. Zij had drie zussen, Marijtje (1876), Ma (1877), Duw (1879) en een broer Klaas (1882) boven zich.

Ruim een jaar later stierf vader Hendrik Hoek, 33 jaar oud. Een verwaarloosde griep (het gezin van een boerenarbeider kon immers geen dagloon missen) ontwikkelde zich tot een zware, en toentertijd nog moeilijk te genezen longontsteking.

Weduwvrouw aan de Acht Zaligheden

In 1884 bestonden er geen uitkeringen voor weduwen en/of wezen. Als je geen eigen bezit of inkomen had, was je afhankelijk van de bedeling. Hoe zwaar het leven van mijn grootmoeder als weduwe met vijf jonge kinderen was hoorde ik menigmaal via de verhalen van mijn ouders of van andere familieleden.

Grietje Wenker mocht 'per gratie Gods' na de vroegmis op zondag in het portaal van de kerk in Wognum twee gulden en vijftig cent in ontvangst nemen. Dit gebeurde ten aanschouwe van de overige parochianen. De armenmeester die het geld gaf, was een rijke boer uit Wadway, zoals toen gebruikelijk uitgedost met een zware gouden horlogeketting.

Volgens de overlevering zaten armen in die tijd nog geknield op de grond vlak onder de preekstoel in het midden van de kerk. O wee als Grietje niet als een

van de eersten de kerk had verlaten. Dan snauwde deze armenmeester: "Griet, als ik de volgende keer weer op je moet wachten dan haal je 't geld maar bij mij in Wadway hoor". Dat ook weduwen na het einde van de mis graag even met andere kerkgangers een paar woorden wisselden was voor hem ondenkbaar. Thuisgekomen moest Grietje dan van die rijksdaalder 10 centen betalen aan een buurjongen die op haar nog jonge kinderen had gepast.

Na het middageten liep Grietje opnieuw naar Wognum, nu naar het gemeentehuis. Daar kreeg zij één gulden en vijftig cent in haar handen gestopt. Opnieuw betaalde zij tien centen voor de oppas. Van de vier gulden uit het parochiële en uit het gemeentelijke armenfonds hield grootmoeder na aftrek van het geld voor het huisje en voor de oppas f. 3,30 over, ongeveer de helft van het loon van een boerenarbeider in West-Friesland. Naast het loon dat Hendrik Hoek had verdiend, miste zij ook de melk, boter en kaas waarmee het lage loon door de boerwerkgever wat werd aangevuld.

Grietje verdiende wat bij met het wassen van de kleding van boerenknechten, met het stoppen van hun sokken en repareren van hun kleding, en vooral met het breien van werkkousen. Boerenknechten droegen in die tijd meestal kousen tot aan de knie. Als mijn grootmoeder met het sokken breien voorbij de hiel was gekomen, liet zij de rest liggen voor de kinderen. 's Avonds na schooltijd werd er dan verder gebreed, ieder kind moest dan een bepaald aantal rondjes per avond breien. Mijn moeder, Pieter-tje Hoek, leerde het heel jong. Tot haar zesde jaar, het moment dat zij naar de lagere school ging (een kleuterschool was er nog niet), zat ze thuis het grootste deel van de dag te breien.

In 1878 startten de zusters franciscanessen in Wognum een katholieke lagere school. Omdat het bijzonder onderwijs was werd de school niet door de gemeente gesubsidieerd. De ouders van de kinderen die daar naartoe gingen, moesten 25 cent per week betalen.

Grietje vond dat zij haar twee oudste kinderen, Marijtje en Ma, naar de katholieke school moest sturen. Al kostte het haar dan wel elke week 50 cent, en was de openbare school voor armen gratis.

Al na enkele weken werd Grietje bij burgemeester Arie Commandeur ontboden. Hij was een bekend voorstander van openbaar onderwijs voor iedereen. De burgemeester vroeg haar of het waar was dat zij haar kinderen van de openbare school had gehaald en

op 'de Roomsche school' had geplaatst. Zij bevestigde dit en zei "dat ze als katholieke moeder de katholieke school moest steunen." De burgemeester reageerde bits: "Als jij denkt dat je zo rijk bent om dat geld te kunnen betalen, moesten wij je maar 50 cent per week korten." Voortaan kreeg ze op zondagmiddag op het gemeentehuis maar één gulden uitgekeerd. Grietje bleef moedig bij haar besluit. "Dan maar een paar boerenknechten meer in de was en wat extra kousen breien."

Grietjes tweede huwelijk

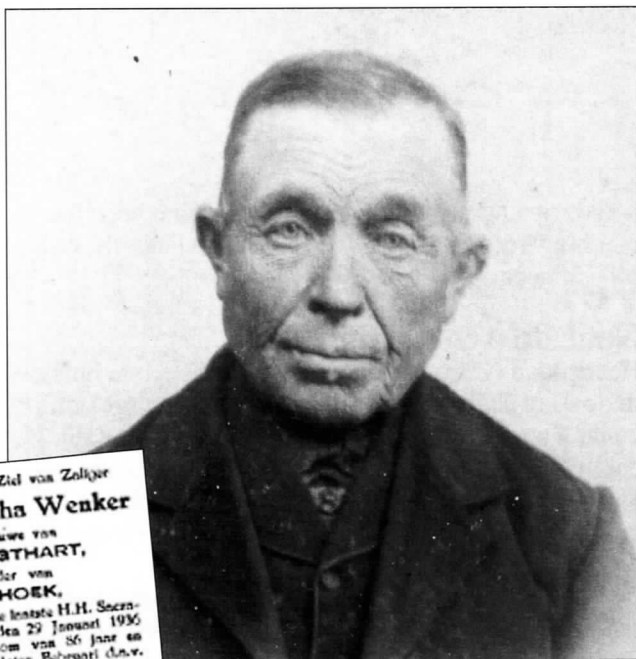
In 1889 kwam de vijftig jaar oude Jan Ligthart van de Grote Zomerdijk onverwachts bij Grietje Wenker op bezoek. Hij was net weduwnaar, zijn vrouw was bij de geboorte van haar zevende kindje gestorven. Jan Ligthart kon geen huishoudelijke hulp betalen. Na het vertrek van de baker hield hij zijn oudste dochtertje van 9 jaar Trijntje maar thuis om het huishouden te doen. Hij zag wel in dat dit niet verantwoord was.

Jan Ligthart stelde zeer nuchter voor: "Griet, wij moesten de boel maar bij elkaar doen, dan hoef jij je hand niet op te houden en mijn kinderen krijgen in ieder geval dan een goede opvoeding en verzorging." Grietje moet ook redelijk nuchter hebben ingestemd, al had ze achteraf wel moeite met de voorgestelde verhuizing van de Acht Zaligheden naar het arbeidershuisje op de Grote Zomerdijk (Nu: Alb. Dekker nr. 27).

Op de ochtend van 21 november gingen Jan en Grietje naar het gemeentehuis en daarna naar de kerk voor een korte huwelijksinzegening, en dat zou het dan moeten zijn.

Thuisgekomen op de Grote Zomerdijk dacht Grietje: "Dit is toch een bijzondere dag voor Jan Ligthart en mij, en zeker voor de kinderen, daar moet toch iets feestelijks voor komen." Van de boer konden ze genoeg melk krijgen. Ze stuurde een van de oudste kinderen, Klaas, naar Overboom voor een 'half kwartje meel'. Zij heeft daar heerlijke pannenkoeken van gebakken, pannenkoeken met suiker. Een ongekende weelde voor die tijd.

Jan Ligthart en Grietje Ligthart-Wenker hadden een groot, maar ook prachtig gezin: Vijf 'Hoekies' (Marijtje, Ma, Duw, Klaas, Pietertje) en zeven 'Ligthartjes' (Trijntje, Hein, Klaas, Jan, Ma,

Jan Ligthart

Gert, Arie). Er kwam nog een kind bij, Grietje Ligthart die naderhand met Manus Jonker uit Wognum is getrouwd.

Zodra de kinderen 11 jaar waren mochten ze van school en gingen ze uit dienen. Het gezin werd geleidelijk kleiner, en de zware last voor de ouders nam af. Als de werkende kinderen op een zondag vrij van melken waren dan kwamen ze graag naar het ouderlijk huis op de Zomerdijk.

Na het sluiten van een huwelijk bleven de meeste kinderen in de buurt wonen, in Nibbixwoud, Sijbekarspel, De Weere, Wognum (in het dorp en op de Grote Zomerdijk), de Lekermeer en op het Keern in Zwaag. Nakomelingen vinden we ook terug in de families Doodeman, Op den Kelder, De Vries, en Boots.

Gert Ligthart is nog jong in een boerderij in Ilpendam gestorven tijdens een spoedoperatie aan de blinde darm. Duw Hoek, vanaf haar geboorte invalide, bleef ongehuwd. Ze ging al jong wonen bij de zus van haar vader, tante Marijtje Hoek, in Ruigoord in de Houtrakpolder en verdiende daar redelijk met kostuumnaaien voor boerendochters in die omgeving. Klaas Hoek werd een verstokte vrijgezel. Hij werkte lange tijd als dagloner in Duitsland. Daar kon je zowel vóór als direct na de Eerste Wereldoorlog meer verdienen dan in Nederland.

Arie Ligthart trok ook naar Duitsland en is daar op een raadselachtige wijze om het leven gekomen.

Opnieuw afhankelijk van de bedeling

In 1899 werd Jan Ligthart, net zestig jaar, snel 'kinds'. Na korte tijd kon hij al niet meer bij de boer werken. Gelukkig mochten Jan en Griet met hun jongste dochter in het werkmanshuisje op de Grote Zomerdijk blijven wonen en ook elke dag nog melk halen bij zijn voormalige werkgever.

Om in het onderhoud te voorzien moest Grietje opnieuw de wekelijkse tocht naar de kerk en naar het gemeentehuis maken. De bedragen die zij kreeg, waren lange tijd lager dan in de jaren tachtig. Er werd immers ook een bijdrage van de kinderen verwacht. Hiervan kwam weinig terecht. De meeste kinderen hadden een laag inkomen en/of een snel groeiend, jong gezin. Door uiterst zuinig te leven en voor zover mogelijk wat bij te verdienen wist Grietje het opnieuw bol te werken.

Tot zijn dood in 1921 heeft Grietje Wenker dag en nacht vol liefde en heel zorgzaam op Jan Ligthart gepast. Grootvader kon niet alleen blijven, als hij grootmoeder niet meer zag ging hij haar steevast zoeken. Jarenlang zorgden mijn ouders op zondag voor de noodzakelijke oppas. Als Grietje zondags naar de kerk ging kwam mijn moeder, Pietertje Hoek, op de fiets naar de Zomerdijk. Na de middag deed mijn vader, Piet de Vries, hetzelfde. Van een echtpaar dat tot aan mijn geboorte in 1923 kinderloos bleef werd ook niets anders verwacht.

Terug aan de Acht Zaligheden

In de jaren van haar tweede huwelijk had Grietje Wenker het huisje in de Acht Zaligheden verhuurd. De 50 centen die zij daarvoor elke week ontving bracht ze trouw bij de gemeente.

In 1921 stond het huisje op haar naam. Bescheiden als ze was, liet zij haar kinderen voorzichtig weten "Wat zou ik weer graag naar mijn huisje toe willen. Maar ik ben nu dik zeventig en ik ga er langzamerhand tegen opzien steeds dat eind naar de kerk en naar het gemeentehuis te moeten lopen."

Elf kinderen kwamen gezamenlijk tot een oplossing. Ze zeiden tegen mijn moeder: "Pietertje, als jij nu 's maandagmorgens op je fiets stapt en bij ons allemaal een kwartje komt halen, dan heeft moeder wekelijks f 2,75. Van dit bedrag moest ze toch kunnen leven, ook al werd het leven door de snelle stijging van lonen en prijzen duurder. Ze hoefde immers geen huur meer te betalen."

Op andere wijzen werd dit bedrag aangevuld. Oom

Grietje, Pietertje en Duw

Simon Doodeman uit Nibbixwoud (getrouwd met Marijtte Hoek), vrachtrijder en eigenaar van een kleine brandstofhandel, zorgde in de wintermaanden voor eierkolen en briketten. Mijn ouders brachten aardappelen en groenten uit hun tuin. Oom Manus op den Kelder (getrouwd met Ma Hoek) zorgde voor een paar kippies, zodat zijn schoonmoeder ook een eitje had. Van hen kreeg zij ook het tijdschrift 'De Katholieke Illustratie'.

Ik werd geboren in 1923 in de tweede boerderij in de Garegoedsboogerd aan het Keern. In 1929 verhuisden we naar het huisje van mijn ouders aan de Kromme Elleboog, nog dichterbij mijn grootmoeder Grietje Wenker. Ik heb mijn grootmoeder leren kennen als een lieve, blije en wijze oude vrouw. Als ik in de jaren 1929-1935 uit Wognum van school terugkeerde dan stond er bij grootmoeder een kopje thee met suiker klaar. Dikwijls zei ze: "Annie goed roeren hoor, anders blijft de suiker er in zitten!" Zelf nam ze nooit suiker, of een koekje of snoepje, dat was voor de kleinkinderen. Kwam ik op andere tijden met een boodschap dan kreeg ik bij mijn vertrek enkele 'sletjes' (kaneelkussentjes): twee voor mij, een voor mijn moeder en een voor mijn vader. Soms waren er kleine koekjes, 'deesies' geheten. Ze kocht dit snoepgoed in het piepkleine winkeltje van buurman Arie Blom. Grootmoeder sprak onvervalst Westfries en gebruikte graag bekende spreekwoorden. Zo zei ze steevast als ze haar bril weer eens had moeten zoeken, "Annie, ik zocht naar 't peerd, en ik zat erop."

Grootmoeder bewoonde in feite een eenvoudige één-kamerwoning. Je ging het padje af en kwam via een deur aan de rechterzijde van het huis een gangetje binnen. Links in de gang was er een losse trap naar de ongebruikte zolder. Rechts was er een deur naar de kamer. Rechts van de deuropening in de kamer stond een kast. Tegen de achterzijde van het huis waren

twee bedsteden met onderkooien. Aan de blinde muur tegenover de deur stond een kast voor haar kleding, linnengoed en zeer eenvoudige huisraad. Daarnaast stonden nog een kleine kachel en een klein fornuis. Aan de wegzijde was een raam met negen ruiten. De inrichting van de kamer was eenvoudig: een houten vloer, een tafel en een klein aantal stoelen en licht-rood geschilderde houten wanden. Achter het huis was nog een afdakje voor de wastobbe en voor het brandhout, voor het grootste deel wilgenhout van de bomen langs de sloot.

Naarmate ik ouder werd merkte ik hoe vaak grootmoeder nog anderen met raad en (voor zover in haar vermogen) daad hielp. Zij werd gezien als een vrouw met een grote levenservaring. Zo bekommerde grootmoeder zich onopvallend over het gezin van buurman Arie Blom, die zijn vrouw op jonge leeftijd had verloren. Zijn Volendamse huishoudster Ant had veel moeite met het huishouden en met de opvoeding van de kinderen. Na de bemiddeling door mijn grootmoeder nam mijn vader de zwakbegaafde zoon Jan Blom in de leer. Hij werd als mijn pleegbroer in ons gezin opgenomen.

Grietje Wenker stierf in 1936 in haar huisje en werd begraven op het kerkhof op Wester-Zwaagdijk.

Hoornseweg 29 J

Na het overlijden van mijn grootmoeder trok mijn oom Klaas Hoek in het huisje, inmiddels voorzien van een huisnummer Hoornseweg 29 J. Hij had het huisje in 1934 van zijn moeder onder bezwaar van een forse hypotheek gekocht. Oom Klaas leefde van losse opdrachten. Trots noemde hij zich aannemer. Rijk is hij er niet van geworden. Oom Klaas was een vrolijke vent. Hij hield van een borreltje. We zei-

Klaas Hoek

den wel: "Als oom Klaas een tientje heeft, dan geeft hij het liefst voor twaalf gulden een rondje". Aan het huisje heeft oom Klaas weinig veranderd. Hij onderhield het en daarbij bleef het. Oom Klaas stierf onverwachts in 1954, hij werd fietsend op weg naar huis door een auto geschept. Het huisje werd via de notaris verkocht. Het bracht f1000,- op. Er stond op het huisje nog een hypotheekschuld van f. 422,- open.

Nawoord

In mijn kamer hangt een getekend portret van mijn opoe. Onder dit portret heb ik de pauselijke onderscheiding opgehangen, die ik enkele jaren geleden kreeg voor mijn vrijwilligerswerk in de katholieke kerk in Hoorn. Het leek mij een juiste plek. Grietje Wenker heeft deze onderscheiding meer verdiend dan ik. Zo'n moeilijk leven, en toch vol goede moed en zorgzaam blijven voortgaan, ik ben trots op haar.

Foto's: familiearchief fam. Wester

